

ZDRAVKO MLINAR

Sodelujte lokalno, ne nadlegujte globalno!

S širše teoretičnega, sociološkega vidika sem že predstavil svojo razlago, zakaj prihaja do zaostajanja in do krize v našem družbenem razvoju (glej npr.: Protislovja družbenega razvoja: Človek in sistem – Izključevanje in (ali) prežemanje, Naši razgledi, 11. aprila 1986, str. 195–197). Opozoril sem na težnjo, da se celo v kontekstu »samoupravne socialistične družbe« uveljavlja miselnost in praksa, da (naj) se samoupravni subjekti v posameznih okoljih ukvarjajo prvenstveno ali izključno le s svojimi ozko-konkretnimi zadevami. In tako se v praksi pojmuje vsebina neposrednega sodelovanja občanov in neposredne demokracije nasploh. Po drugi strani pa gre za načelna, globalna ali kot se reče »sistemska vprašanja«, ki se zdi, kot da bi bila rezervirana pristojnost centrov političnega odločanja. Pri tem bi poseganje »iz baze«, pa bodisi da gre za posameznike ali skupine, predstavljalo pravzaprav le motnje v velikopotezno zasnovanih programih in akcijah naše »socialistične graditve«.

Kot sem že zapisal, tako vsebina globalno družbenega razvoja pretežno ostaja zunaj obravnave, skrbi in odgovornosti subjektov v mikro-družbenih strukturah in narobe. Ohranja se nekakšen dualizem samoupravljanja (ki se uveljavlja kot nekakšna negativna svoboda, t. j. kot samostojnost z izključevanjem iz širše družbe) in države oz. politike, ki naj bi obvladovala sistem kot celoto (prav tam, str. 195).

Na tem mestu pa bom takšno splošno razlago sedanjih razmer konkretiziral in ilustrativno navezal na primer, ki me že nekaj časa izziva, da bi se nanj odzval s kritičnim zapisom. Gre za uredniško politiko našega osrednjega dnevnega lista Delo. Ob tem naj najprej povem, da ta list nasplošno cenim glede na njegovo dokaj bogato vsebino. Če ga primerjam z dnevniki, kakršni – v veliki večini – izhajajo npr. v ZDA, je Delo na dosti višji ravni. Opozarjam pa na nedoslednost oziroma protislovnost njegove uredniške politike, ki je verjetno izraz uvodoma nakazanega protislovja pri nas nasploh.

Že dalj časa me moti, da Delo kaže precej rezerviran odnos do (možnega) sodelovanja samih bralcev oz. občanov. Že nekaj drobnih zunanjih znakov se zdi, da zadosti prepričljivo kaže, da uredništvo že dalj časa *marginalizira* vlogo in pomen nenaročenih (nekontrolirano nast-

lih?!) prispevkov občanov. Ne glede na pomen posameznih prispevkov bralcev, so vsi obravnavani nekako kot *drugorazredni* v odnosu do tistih, ki jih napišejo profesionalni sodelavci Dela. Uvrščeni so v »poštni predal 29«, znotraj katerega so vsi teksti označeni z manjšimi naslovi, tako da je vsaka obravnava že v naprej postavljena na raven drugotnega in obrobnege. Ne pričakujem sicer, da bodo vsi (potencialno) sodelujoči občani v svojih prispevkih izpostavljali prav bistvena vprašanja za celotno družbo. Vendar pa takšno urednikovanje že à priori izpostavlja in *utrjuje delitev* na dve kategoriji: na pomembni »uradni«, institucionalni del in na nekakšno – bolj ali manj – nadležno, odvečno in nepredvidljivo pisanje, ki ga pač moramo dopuščati toliko, da zadovoljimo načelom demokratičnosti. Edino kar se v okviru »predala 29« pojavlja kot *stik z bralci*, kateri bi morebiti pomislili na to, da bi tudi sami kaj napisali, pa je – *svarilo*. Vsebina tega svarila je v tem, da je »zaradi čedalje večjega zanimanja bralcev za sodelovanje v rubriki PP 29 . . .« uredniški kolegij sklenil, da prispevki načelno ne smejo biti daljši od dveh tipkanih strani itd. Torej *zanimanje bralcev za sodelovanje presega* prostor, ki ga je Delo pripravljeno ponuditi za takšno sodelovanje!.

To je zelo zanimiva situacija, saj sicer kar na celi črti ugotavljamo, da v visoko formaliziranih in institucionaliziranih oblikah sodelovanja občanov prihaja do vse večje pasivizacije: raziskovalci razkrivajo politično apatijo, delegacije se ne sestajajo, številne seje in konference so nesklepčne, razni organi dejansko delujejo nelegalno, evidentirani kandidati se ne potegujejo temveč zavračajo ponujene funkcije itd. V razliko od vsega tega pa imamo tu primer, ko *zanimanje in pripravljenost* občanov za aktivno sodelovanje v reševanju (če pogledamo dejanske prispevke lahko rečemo – ne le ozko osebnih, temveč dejansko) *druženih vprašanj presega vnaprej opredeljene okvire*.

Ne delam si iluzij v tem smislu, kot da bi tu lahko povsem odpravili vsakršno usmerjanje (ki že samo po sebi vključuje tudi elemente omejevanja). Povsem razumljivo se zdi, da mora uredništvo posamezne prispevke zaradi dolgoveznosti ipd. *celo krajšati*. Torej, da ne bo nespোরazuma, ponavljam: to razumem in sprejemam! Vendar pa je bistvo moje kritike nekaj drugega.

Ob tem, kar sem že navedel, ko Delo opozarja svoje bralce predvsem na omejitve, ne daje pa spodbud ali usmeritev za sodelovanje, me je pred nekaj meseci presenetil *poziv ljubljanske rubrike Dela*. Le-ta pa je izražal bistveno drugačno usmeritev. Pod naslovom »Pokličite nas!« med drugim piše: »Prav gotovo so stvari in dogodki v Ljubljani in njeni bližnji okolici, o katerih bi bilo treba po vašem mnenju pisati, jih komentirati, razložiti.

Ob prebiranju lokalne strani v časniku se vam je najbrž večkrat zazdelo, da novinarjem ni uspelo spoznati prave resnice, prodreti v resnično življenje.

Kaj ko bi nas poklicali in nam sporočili svoje pripombe in predloge. Vaš klic pričakujemo . . .«

Ob vsem tem torej razkrivamo presenetljivo nedoslednost ali pa – če upoštevamo uvodno podano, sociološko razlago – prav značilen primer prevladujoče strategije političnega usmerjanja družbenega razvoja. Ali naše »glasilo Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije« uveljavlja takšno uredniško politiko, ki spodbuja člane SZDL, da uveljavljajo svojo »samoupravljalško« vlogo (podajo »svoje pripombe in predloge«) o lokalnih zadevah, medtem ko so globalno družbena vprašanja stvar »višje politike«, morebiti le stvar vodstev družbeno-političnih organizacij? Ali med – recimo stotisoč in več – bralci ne vidi takšnih, ki bi bili zmožni pisati ali pa vsaj opozoriti tudi na globalno-družbene probleme, glede katerih »novinarjem (še) ni uspelo spoznati prave resnice«? Celó na Kosovem takšna rezerviranost ne bi bila primerna; v Sloveniji pa je vendarle že nekaj desetletij od tega, ko smo še odpravljali analfabetizem prebivalstva! Ali je zamisel Dela o sodelovanju bralcev oz. občanov v tem, da naj pišemo predvsem o neustrezni javni razsvetljavi, o odpadajočem ometu, ki ogroža mimoidoče pešce, o nerednem odvozu smeti iz posameznih ulic ipd. In da ne bomo krivični ter izpostavljali le Delo – kakšna je sploh prevladujoča politična usmeritev glede uveljavljanja neposredne demokracije?

Ne gre za to, da bi podcenjevali reševanje drobnih, vsakdanjih vprašanj in vso pohvalo zasluži *ljubljska rubrika* Dela, ker se prizadeva, da bi se »odprla« krajanom in približala njihovem vsakdanjemu življenju. Ravno takšnega odpiranja institucij na vseh področjih imamo premalo. Pa tudi pri nekaterih drugih, celo regionalnih listih sem ugotovil, da se uredništva ne prizadevajo, da bi razširila krog sodelujočih preko okvira njihovih profesionalnih novinarjev, kot da jim tole dodatno zamotava njihovo rutinizirano delovanje.

Moj poudarek je na drugi strani in ga lahko izrazim z vprašanjem: zakaj pa ni podobnih spodbud glede vprašanj, ki npr. zadevajo vzroke zaostajanja v našem družbenem razvoju? Ali zaostajanje v procesu demokratizacije? Zakaj tudi Delo le načelno piše oziroma ponavlja *splošne deklaracije* o potrebi, da bi demokratizirali kadrovsko politiko, obenem pa avtomatično sprejema na znanje in le rutinsko poroča o novih in novih konkretnih kadrovskih rešitvah, ne da bi se – preko svojih rednih sodelavcev ali z vključevanjem širokega kroga članov SZDL – sploh spuščalo v ocenjevanje primernosti le-teh?

Torej po eni strani razbohoteni verbalizem o tem, kako je npr. treba prenehati s prakso, da se kadrovska vprašanja rešujejo v zaprtih krogih. Obenem pa nadaljujemo s prakso, da časniki samo ex post, leporečno potrjujejo in enostransko utemeljujejo prav takšne v ozkem krogu sprejete odločitve. Kot da se ne bi prav v takšnih zaprtih krogih uveljavljali tudi povsem zasebniški interesi (ko je npr. osebna lojalnost vplivnemu posamezniku pomembnejša kot pa (ne)znanje kandidata, čeprav je to v nasprotju z vsemi deklariranimi načeli in čeprav ima lahko dalekosežne negativne posledice, ki gredo konec koncev na račun delavskega razreda).

Razprave, kakršno so npr. sprožili v društvu pisateljev o svojem bodočem predsedniku, še ne poznamo o političnih kandidatih za posamezne funkcije. Kvečjemu bomo v dnevnikih našli njihov portret, v katerem bodo prikazane vse odlike in zasluge. Ob tem pa bodo zamolčali, da gre npr. za človeka, ki za predloženo »odgovorno funkcijo« v republiki ali federaciji dejansko sploh nima potrebnih (ali celo minimalnih) izkušenj, ali pa npr. niti ni še končal svojega študija na področju, na katerem bo usmerjal vse delovanje v državnem merilu in uveljavljal jugoslovanske interese v mednarodnih stikih (torej brez poznavanja stroke, jezikov itd.).

Zakaj ne bi glasila SZDL spodbujala svoje bralce, da bi tudi v takih primerih izražali svoja mnenja? O sedanjem kandidatu za predsednika Zveznega izvršnega sveta npr. v Delu (oz. znotraj SZDL nasploh) nisem zasledil razprav, ki bi presegle okvir formalnega, »forumskega« poročanja. Le »Mladina« in mariborski študentski list »Katedra« sta se drznili tudi kritično pisati o kandidatu (pa še pri tem so, kot poročajo, že prisotne administrativne intervencije). Dostikrat je bilo že ugotovljeno, da v Jugoslaviji in na Balkanu nimamo zavidljive zgodovinske dediščine, kar se tiče demokratske tradicije in politične kulture. Toda ali dejansko (navzlic vsem deklaracijam o samoupravljanju) ne podaljšujemo te prakse tudi še vnaprej?

Pri tem ne gre le za stopnjo odprtosti glasil Socialistične zveze, kakršno je npr. Delo, v odnosu do posameznikov. Gre tudi za redno in sistematično predstavljanje rezultatov oz. spoznanj družboslovnih raziskovanj, ki zadevajo temeljna vprašanja našega družbenega življenja in razvoja. Kljub temu, da je bilo to vprašanje že večkrat zastavljeno in da je prav družboslovje od vseh znanstvenih področij občanom relativno najbližje in najlažje dojemljivo, naš dnevni tisk (čeprav so med posameznimi listi tudi pomembne razlike) še zdaleč ne spremlja naše »družboslovne produkcije«. Brez obotavljanja lahko rečemo, da celo *pretežni del rezultatov* tega znanstveno-raziskovalnega dela, v katerega vlagamo – čeprav še vedno premalo, pa vendarle – znatna materialna sredstva, *ne najde poti v javnost*.

Tudi če vidim v Delu rubriko »Kultura – šolstvo – znanost« (pred sabo imam npr. Delo, petek, 4. 4. 1986, str. 6), le-ta ne negira mojih gornjih ugotovitev oz. ocen. Izredno razvejano družboslovno raziskovanje, ki ga načeloma, tako kot znanost nasploh, celo postavljamo kot izhodišče načrtnega usmerjanja socialističnega razvoja, v Delu ne najde ustreznega prostora. Pojavlja se sicer sem in tja z občasnimi prispevki enega ali drugega (v omenjeni številki in rubriki skoraj celotna stran zavzema le kultura); nimamo pa sistematičnega predstavljanja, kakršno bi – vsaj glede na načelne deklaracije – to področje moralo imeti.

Predstavljanje rezultatov znanstvenega raziskovanja sicer presega okvir naše teme. Vendar pa je značilno, da navzlic vsemu sklicevanju na znanost kot podlagi delovanja vodilnih subjektivnih sil, le-ta vendarle ne najde temu ustreznega prostora v sredstvih množičnega obveščanja.

Čeprav je nenehna kritika političnega voluntarizma postala že utrujajoča, ga takšna praksa dejansko tudi sama podaljšuje in utrjuje. Namesto zблиževanja med konkretnim človekom (njegovimi potrebami, okoljem) in globalno družbo se torej podaljšuje in ohranja delitev na samoupravljanje, ki se ga vsebinsko *omejuje in siromaši*, ter na globalna »sistemska vprašanja«, ki ostajajo pristojnost odtujenih centrov političnega odločanja. Uredniška politika glasil Socialistične zveze delovnega ljudstva pa je eden od konkretnih dejavnikov, ki pogojujejo to razmerje.

JOŽE TRČEK

Birokracija po naše

Birokracija je vladavina privilegiranega, od množic ločenega uradniškega aparata oz. brezdušno okostenelo uradovanje po predpisih (Verbinc, str. 95).

Orožje birokrata je fin bel papir, svinčnik in jezik, ki je vedno predolg. Birokrat te gleda sovražno iz kupa lesa, dela se, kakor da je samo on glavni in tebe pritisne ob steno. Njegova odlika je, da vsako stanje zakomplicira, da bi s tem dvignil svojo veljavo. Tako je odgovorila študentka višje šole na vprašanje, kaj je birokracija.

Birokracija ogroža razvoj socialističnih odnosov, je opozarjal že Lenin in za njim menda prav vsi, ki so se poglobljali v razvoj socialistične družbe. Odveč bi bilo naštevati tudi, kdo vse od naših vodilnih politikov je opozarjal na nevarnost birokracije, saj je uradno preganjana v vseh dokumentih, ki obravnavajo razvoj družbenih odnosov pri nas, vsi kongresi, plenumi ali seje ZK na republiški in zvezni ravni vedno vključujejo poziv na boj proti birokraciji.

Na birokracijo ne opozarjajo le politiki, ampak tudi drugi, npr. E. Fromm, ki v svojih delih združuje sociologijo, filozofijo in psihologijo; navaja, da lahko vsakdo kdaj pa kdaj opazi kar sadističen impulz uslužbenca, ki točno ob določeni uri zapre okence, čeprav čakajo še trije. Na obrazu mu lahko opazimo droben preblisk zadoščanja, ker so trije čakali zaman. To nam dá slutiti, da bi tak človek v določenih okoliščinah lahko postal tudi sadističen mučitelj ljudi.

Ko vse to prebiramo, poslušamo in doživljamo, se vedno znova vprašujemo, kaj je bistveno gonilo birokracije, zakaj je tako trdoživa in neuničljiva, s čim se hrani, kaj jo vzdržuje, zakaj jo je teže preganjati kakor oboroženega sovražnika. Pojav ima gotovo tudi sociološko psihološke korenine in ne kaže le navad ali nesposobnosti. V sistem družbenih vrednot je vgrajena potreba po socialni moči in slavi, ki jo birokrati